

РОЗДІЛ VI. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК 371.72 : 17.022 – 057.876

О. О. Єжова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯСПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті запропоновано методику формування здоров'ясприятливого освітнього середовища в професійно-технічних навчальних закладах. Виокремлено три компоненти здоров'ясприятливого освітнього середовища: матеріально-технічний, освітній і комунікативний. Представлено умови для кожного компоненту освітнього середовища, які сприяють упорядкуванню його у здоров'ясприятливе. Наведено алгоритм дій із формування здоров'ясприятливого освітнього середовища у професійно-технічних навчальних закладах.

Ключові слова: формування ціннісного ставлення до здоров'я, освітнє середовище, професійно-технічні навчальні заклади.

Постановка проблеми. Провідним шляхом запровадження педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ є створення учасниками навчально-виховного та навчально-виробничого процесів освітнього середовища, сприятливого для збереження й зміцнення їх здоров'я, формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів. Тому актуальною проблемою є методика формування здоров'ясприятливого освітнього середовища у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ).

Аналіз актуальних досліджень. Під здоров'ясприятливим освітнім середовищем розуміємо систему впливів, умов і можливостей, що спрямовані на збереження й зміцнення здоров'я всіх суб'єктів навчально-виховного й навчально-виробничого процесів, формування в них ціннісного ставлення до здоров'я, розвиток особистості відповідно до її талантів, розумових і фізичних здібностей. Проаналізувавши структуру освітнього середовища в моделях різних авторів (Г. Ковальов, В. Панов, В. Рубцов, В. Слободчиков, В. Ясвін та інші), у здоров'ясприятливому освітньому середовищі провідними компонентами визначаємо матеріально-технічний, освітній і комунікативний.

Мета статті: представити розроблену нами методику формування здоров'ясприятливого освітнього середовища у професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Першим кроком до створення здоров'ясприятливого середовища виступає діагностичний етап, суть якого полягає в з'ясуванні відповідності освітнього середовища конкретного ПТНЗ педагогічним умовам формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ за методикою, описаною нами раніше [2]. Оцінювання умов матеріально-технічного блоку освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу дозволяє врахувати наявні ресурси для ефективної здоров'яспрямованої діяльності учнівського й педагогічного колективів і окреслити шляхи їх розвитку. Вважаємо, що просторово-предметна достатність професійно-технічного навчального закладу для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів обов'язково має складатися з таких складових: бібліотека, їдальня, спортзал, тренажерний зал, стадіон, тренінгова кімната, мультимедійна система, підключення до мережі Інтернет. Бібліотека, їдальня та спортзал (стадіон) функціонують майже в кожному професійно-технічному навчальному закладі. За їх допомогою можна забезпечувати реалізацію провідних елементів способу життя, які безпосередньо впливають на здоров'я людини: рухову активність, харчування, корисні звички, особисту гігієну, умови для розумової та фізичної праці всіх учасників навчально-виховного й навчально-виробничого процесів ПТНЗ.

Сучасною вимогою ми розглядаємо створення тренажерного залу на базі професійно-технічного навчального закладу, в якому молодь, особливо юнаки, в позаурочний час із задоволенням виконують фізичні навантаження на тренажерах. Керівник фізичного виховання має бути підготовленим до роботи в тренажерному залі. Разом із бібліотекою, мультимедійна система та підключення до мережі Інтернет у педагогічній системі формування ціннісного ставлення до здоров'я виконують функції інформаційних ресурсів, засобів, за допомогою яких учні й педагогічні працівники ПТНЗ можуть знайти потрібну інформацію, подати її в різних формах для використання в здоров'яспрямованій діяльності, процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я тощо.

Тренінгова кімната є важливою умовою для проведення тренінгових занять, спрямованих на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ. Її оснащення й оформлення дозволяє успішно застосовувати в роботі з учнями різні методи активізації навчально-пізнавальної діяльності (активні й інтерактивні). До мінімального оснащення тренінгової кімнати ми відносимо забезпечення мультимедійним комплексом і забезпечення вимог щодо його експлуатації. Цю кімнату можна додатково

укомплектувати спеціальними меблями (переважно це столи-трансформери), які дозволяють швидко організувати окремі робочі зони. Наприклад, розташування всіх учасників тренінгового уроку за круглим столом, розміщення малих робочих груп у різних частинах кімнати за столами, забезпечення місця для проведення рухавок, рольових ігор тощо. Оформлення тренінгової кімнати має сприяти створенню позитивної та доброзичливої атмосфери в учнів під час проведення уроків-тренінгів.

Наявність усіх об'єктів просторово-предметної достатності не є повною умовою для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів. Необхідно також дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил експлуатації матеріально-технічної бази ПТНЗ. Зауважимо, що запропонована просторово-предметна достатність розглядається нами як мінімальна для ефективного процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів.

Як свідчать результати експерименту, найбільшій увазі під час створення здоров'ясприятливого освітнього середовища потребує, насамперед, така складова як зміст і методи навчання й виховання. Ми пропонуємо здійснити організацію навчально-виховного та навчально-виробничого процесів за змішаною моделлю навчання підлітків і молоді, якою передбачено валеологізація предметів загальноосвітньої, загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки й проведення спецкурсу, присвяченого проблемам збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Валеологізація понад 70% предметів навчального плану ПТНЗ сприяє постійній і систематичній увазі учнів до питань збереження здоров'я й дотримання ними елементів здорового способу життя.

З позиції валеологізації проаналізовано інваріантну складову навчальних планів робітничих спеціальностей на основі базової середньої освіти для професійно-технічних навчальних закладів, навчальних програм різних предметів. Результати аналізу свідчать, що усі навчальні предмети, зокрема загальноосвітньої підготовки, мають можливості для валеологізації та надання змісту професійно-технічної освіти вираженого спрямування на формування ціннісного ставлення до здоров'я.

Найкращими такими можливостями характеризуються предмети природничого циклу: «Біологія, основи екології» та «Хімія». Як вказується в пояснювальній записці до програми «Біологія, основи екології» для професійно-технічних навчальних закладів, ця програма за структурою відповідає програмі для середніх загальноосвітніх шкіл і визначає базовий

зміст біологічних знань учнів ПТНЗ [1]. До програми увійшли деякі питання, що відносяться до проблеми збереження здоров'я людини, але їх перелік бажано доповнити (приклади пропозицій відображено в табл.), і таким чином, посилити можливості курсу «Біологія, основи екології» шляхом його валеологізації для формування когнітивного компонента ціннісного ставлення до здоров'я.

Таблиця 1

**Перелік питань для валеологізації
змісту предмета «Біологія, основи екології» (на прикладі окремих тем)**

№ з/п	Тема навчальної програми	Питання теми з навчальної програми	Питання, які пропонується додати під час вивчення окремих тем навчальної програми
1.	Єдність хімічного складу організмів	Хімічний склад живих систем	Хімічний склад організму людини
		Неорганічні речовини	Роль води для здоров'я людини
		Органічні сполуки живих систем	Роль білків для життя і здоров'я людини (будівельна функція) Роль вуглеводів для життя і здоров'я людини (енергетична функція) Роль жирів для життя і здоров'я людини (будівельна і захисна функція)
3.	Основи генетики	Роль генотипу і середовища у формуванні фенотипу	Показати залежність фізичного розвитку людини від спадковості та зовнішніх факторів (харчування, екологія тощо)
4.	Розмноження та індивідуальний розвиток організмів	Статеві клітини, їх розвиток Генетика статі	Статевий розвиток людини Значення статевих клітин Статеве дозрівання Визначення статі статевими хромосомами
			Вплив різних факторів (екологічних, харчування, рухової активності тощо) на ембріогенез людини

Запропоновані приклади валеологізації предмета «Біологія, основи екології» можна також відобразити в основних вимогах до знань і вмінь учнів, що наведені в зазначеній навчальній програмі. Так, у пункті щодо вимог до уявлень учнів можна додати до їх переліку таке:

учні повинні мати уявлення про:

- спосіб життя як засіб формування фізичного здоров'я людини;
- адаптацію як загальну властивість усіх живих організмів;

у пункті щодо знань:

учні повинні знати:

- значення обміну речовин і енергії для життєдіяльності організму людини;
- вплив господарчої діяльності людини на довкілля та здоров'я людини.

Вважаємо, що ці доповнення в основних вимогах до знань і вмінь учнів ПТНЗ сприятимуть формуванню в них когнітивного компонента ціннісного ставлення до здоров'я.

Предмети гуманітарного циклу також мають потенційні можливості для успішної валеологізації змісту освіти. Зокрема, у процесі вивчення української мови можна підбирати тексти диктантів, які стосуються питань збереження здоров'я людини, профілактики певних захворювань, занять фізичною культурою та спортом тощо [7]. Позитивним прикладом такого творчого підходу є збірка методичних рекомендацій «Тексти диктантів для учнів загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих (I–II рівнів акредитації) навчальних закладів з питань профілактики туберкульозу», яка містить тексти різного рівня складності, що присвячені питанням профілактики туберкульозу [6]. Слушними є пропозиції авторського колективу під керівництвом В. Панка щодо доповнення програми «Основи правових знань» матеріалом із формування в учнів орієнтації на здоровий спосіб життя, подружнє життя, інформацією з проблеми захисту гідності людини, інфікованої або постраждалої внаслідок ВІЛ/СНІДу [5]. Під час вивчення історії України також доцільно підбирати матеріал щодо народних традицій збереження й зміцнення здоров'я, підкреслити особливості способу життя людини, її харчування, рухової активності в різні історичні часи, вплив цих факторів на тривалість життя людини тощо.

Для змісту професійно-теоретичних предметів, незалежно від напрямку підготовки робітничих професій, також можна підібрати інформацію, яка стосується здоров'я людини. На прикладі аналізу змісту навчального предмета «Плодоовочівництво» Державного стандарту професійно-технічної освіти для підготовки робітників з професії «Плодоовочівник» можливості щодо валеологізації розглянуто нами в статті [4].

Проведення спецкурсу «Здоровий спосіб життя», спрямованого на формування ціннісного ставлення до здоров'я, забезпечує підвищення рівнів сформованості ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ. Його запровадження надає широкі можливості для застосування активних та інтерактивних методів навчання й виховання, які довели свою результативність у процесі формування навичок здорового способу життя,

ціннісного ставлення до здоров'я, культури здоров'я учнів загалом. Вважаємо, що за такої організації навчально-виховного процесу забезпечуються педагогічні умови формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ для включення механізмів внутрішньої активності особистості в її взаємодії з оточенням.

Під час створення здоров'ясприятливого освітнього середовища необхідно звернути увагу на характер взаємовідносин між учасниками навчально-виховного й навчально-виробничого процесів, які мають будуватися на основі принципів гуманізму, демократизації, активності, самодіяльності та творчої ініціативи [3]. Варто зауважити, що взаємовідносини між учасниками навчально-виховного процесу становлять один із компонентів освітнього середовища – комунікативний, який небезпідставно відносять до одного з провідних. Більшість науковців сходяться на думці про те, що від психологічної складової освітнього середовища залежить можливість реалізації як базових, так і освітніх потреб особистості.

Підводячи підсумок, зазначимо, що в процесі створення здоров'ясприятливого освітнього середовища у ПТНЗ було використано такий алгоритм дій: діагностика стану відповідності реального освітнього середовища у ПТНЗ педагогічним умовам формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ; з'ясування недоліків у забезпеченні вимог до освітнього середовища окремо за матеріально-технічним, освітнім і комунікативним блоками; прийняття рішення щодо плану формування здоров'ясприятливого освітнього середовища як однієї з умов ефективності функціонування педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ; забезпечення всіх визначених нами вимог щодо організації здоров'ясприятливого освітнього середовища; здійснення зворотного зв'язку для можливої корекції дій у організації здоров'ясприятливого освітнього середовища в педагогічній системі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

Висновки. Виконання запропонованого алгоритму дій для створення здоров'ясприятливого освітнього середовища в експериментальних ПТНЗ дозволило у 83,87% закладах досягти повного забезпечення педагогічних умов формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ і створення дієвого здоров'ясприятливого освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біологія, основи екології. Програма для професійно-технічних навчальних закладів [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу до програми : <http://www.mon.gov.ua/education/prof-tech/programs>.

2. Єжова О. О. Методика оцінювання здоров'яспрямованої діяльності навчального закладу / О. О. Єжова. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – 44 с.

3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. зб. МОН України. – 1996. – № 13. – С. 2–14.

4. Лузан П. Г. Валеологізація предметів як елемент продуктивного навчання у професійно-технічних закладах освіти / П. Г. Лузан, О. О. Єжова // Педагогічний альманах : [зб. наук. праць]. – Херсон : РІПО, 2010. – Вип. 5. – С. 87–93.

5. Профілактика ВІЛ/СНІДу в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах : методичні рекомендації з удосконалення навчальних планів і програм, підручників, посібників, методичних матеріалів. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 104 с.

6. Тексти диктантів для учнів загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих (I–II рівнів акредитації) навчальних закладів з питань профілактики туберкульозу : методичні рекомендації / [укл. В. І. Петренко та ін.] – К. : Національний медичний університет, 2002. – 16 с.

7. Українська ділова мова. Програма для професійно-технічних навчальних закладів України [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/>.

РЕЗЮМЕ

Єжова О. А. Методика формування здоров'ясприяющей образовательной среды в профессионально-технических учебных учреждениях.

В статье предложена методика формирования здоров'ясприяющей образовательной среды в профессионально-технических учебных учреждениях. Выделено три компонента здоров'ясприяющей образовательной среды: материально-технический, образовательный и коммуникативный. Представлены условия для каждого компонента образовательной среды, способствующие преобразованию его в здоров'ясприяющее. Приведен алгоритм действий по формированию здоров'ясприяющей образовательной среды в профессионально-технических учебных учреждениях.

Ключевые слова: формирование ценностного отношения к здоровью, образовательная среда, профессионально-технические учебные учреждения.

SUMMARY

Yezhova O. Method of forming promotional of health-encouraging educational surrounding in vocational educational establishments.

The article proposed a method of forming promotional of health-encouraging educational surrounding in vocational educational establishments. Health-encouraging educational surrounding is understood as a system of influences, conditions and requirements of the material and technical, educational and communicative components aimed at preserving and strengthening health and value attitude to health forming in all subjects of the pedagogical process.

Three components promotional of health-encouraging educational surrounding are highlighted: material-technical, educational and communicative. The conditions for each component of health-encouraging educational surrounding are summarizes. In particular, organization of educational and production processes should be the mixed model study adolescents and young, which provides health-oriented content comprehensive items, general vocational, vocational theoretical and vocational practical preparation and conduct the special course. It has to be devoted to the problems of preserving and strengthening the health of students of vocational educational establishments.

The algorithm of action for the formation promotional of health-encouraging educational surrounding in vocational educational establishments is presented:

- diagnosis of accordance real educational surrounding in vocational educational establishments to pedagogical conditions of formation of value attitude to health to students of vocational educational establishments;*
- clarify deficiencies in providing the requirements for the educational surrounding appropriate for material-technical, education and communication blocks;*
- decision on the plan forming health-encouraging educational surrounding as one of the conditions for effective functioning of educational systems forming valuable attitude to the health of students of vocational educational establishments;*
- ensure that all specified requirements for organization of health-encouraging educational surrounding in vocational educational establishments;*
- implementation of feedback for a possible correction for action in the organization of health-encouraging educational surrounding.*

Implementation of the algorithm actions for creating of health-encouraging educational surrounding in experimental vocational educational establishments possible 83,87% vocational educational establishments to achieve full coverage of pedagogical conditions.

Key words: *formation of value attitude to health, educational surrounding, vocational educational establishments.*